

## Βαγγέλης Παπανίκος, *Ο Νίκος Ζαχαριάδης στο Νταχάου, Φιλίστωρ, 1999*, σσ. 167

**Μ**ισός αιώνας μετά τη λήξη του Εμφυλίου. Οι περισσότεροι από τους πρωταγωνιστές του έχουν πεθάνει. Ορισμένοι πρόλαβαν να καταθέσουν γραπτά τη μαρτυρία τους, όχι πάντα με την αντικειμενικότητα που θα επέβαλε το ύψος της τραγωδίας (Μάρκος, Βλαντάς, Μπαρτζιώτας κ.λπ.). Άλλοι σιώπησαν (Ζαχαριάδης, Παρτσαλίδης κ.λπ.). Για άλλους έγραψαν άλλοι (Φλωράκης). Αλλά τα τελευταία χρόνια εκδίδονται συνεχώς βιβλία για την κατοχή, τον εμφύλιο, τις φυλακές και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Για τα μαρτύρια και την αυτοθυσία των αγωνιστών. Μια κατηγορία (τα περισσότερα) γράφτηκαν από αγωνιστές που μετείχαν στα γεγονότα (Αποστολόπουλος, Στεφάνου, Κύρκος, Μπενάς, Βαρδινογιάννης, Καραθάνος, Μανουσάκας, Ξηραδάκη, Αβδούλος και άλλοι). Πρόκειται κατά κανόνα για μαρτυρίες. Για τεκμήρια του αγώνα. Αλλά βιβλία συνιστούν μαρτυρίες, αλλά είναι γραμμένα από ειδικούς, με συνέπεια τα γεγονότα να προσεγγίζονται από ιστορική, ψυχολογική, ανθρωπολογική σκοπιά (π.χ. τα βιβλία της Ρ. Βαν Μπουσχότεν, της Δ. Λαμπροπούλου, του Σ. Αβδούλου και άλλα). Μια τρίτη κατηγορία βιβλίων είναι γραμμένα από ιστορικούς και αξιούνουν το καθεστώς του επιστημονικού βιβλίου (Θ. Σφήκας, Γ. Μαργαρίτης και άλλοι).

Το βιβλίο που παρουσιάζουμε είναι η προσωπική μαρτυρία ενός αγωνιστή που πέρασε 28 χρόνια της ζωής του στις φυλακές, στις εξορίες, στη Μακρόνησο και στο Νταχάου. Το βιβλίο είναι μια μαρτυρία, μια

αφήγηση των γεγονότων. Όμως συχνά ο συγγραφέας αποτιμά, κρίνει, παίρνει θέση για τις μεγάλες στιγμές που σημάδεψαν το εαμικό κίνημα και τη μετέπειτα πορεία της Αριστεράς. Βέβαια ο Β.Π. δεν είναι ιστορικός ούτε επιχειρεί να είναι. Επίσης, το κείμενό του, παρά τα τρομερά που αφηγείται, δεν έχει τη συγκλονιστική δύναμη άλλων, όπως του Αποστολόπουλου ή της Παγώνας Στεφάνου. Όμως, το βιβλίο, πέρα από το σεβασμό που επιβάλλει η πορεία του συγγραφέα του, προσφέρει σημαντικά στοιχεία για την αντιφατική και τραγική πορεία της Αριστεράς.

Ας αρχίσουμε από τη μαρτυρία. Ο Β.Π. οργανώθηκε στην ΟΚΝΕ το 1936. Πιάστηκε το 1938. Με την κατοχή, δραπέτευσε από τη Σίφνο. Συλλαμβάνεται από τους Ιταλούς, καταδικάζεται σε ισόβια και, με την κατάργηση, στέλνεται από τους φασίστες στο Νταχάου. Εκεί συναντιέται με τον Ζαχαριάδη. Επιστρέφει στην Ελλάδα. Μένει ελεύθερος για ένα διάστημα. Συλλαμβάνεται και στέλνεται στο Μακρονήσι. Μετά την απελευθέρωσή του, εντάσσεται στην ΕΔΑ. Διαγράφεται το 1964. Συλλαμβάνεται το 1967. Γνωρίζει τη Γυάρο και τη Λέρο. Με τη διάσπαση του 1968, περνάει από την πλευρά του ΚΚΕ Εσωτερικού. Απολύθηκε από τη Λέρο το 1971.

Είναι αδύνατο να δώσει κανείς έστω και μια σκιαγραφία των μαρτυριών που καταγράφει ο Β.Π. Ειδικά της φοβικής του Νταχάου και της Μακρονήσου. *Νταχάου*. Αγχόνες, νεκροί στα ηλεκτροφόρα σύρματα, κουβάλημα και αποτέφρωση των νε-

κρών, πειράματα «γιατρών», αλλά και αλληλεγγύη των κρατουμένων, αξιοπρέπεια των γερμανών κομμουνιστών και των ρώσων, παράνομη οργάνωση στο στρατόπεδο. *Μακρόνησος*: Γράφει ο Β.Π.: «Η ιερή εξέταση και τα θανατηφόρα χιτλερικά στρατόπεδα ωχριούν μπροστά στα μαρτύρια των νέων και άξιων παιδιών της Ελλάδας». Ίσως η σύγκριση να είναι υπερβολική. Ο ίδιος ωστόσο καταγράφει, λιτά και «αντικειμενικά», τη φρίκη του Νέου Παρθενώνα του Παν. Κανελλόπουλου. Σταματάω εδώ. Διαβάστε το βιβλίο.

Ας περάσουμε λοιπόν στο περισσότερο ενδιαφέρον κεφάλαιο, που αφορά το Νταχάου και τον Νίκο Ζαχαριάδη. Πρέπει κατ' αρχήν να σημειωθεί ότι όσα αφορούν τον Ζαχαριάδη στο Νταχάου αποτελούν πολύ μικρό μέρος του βιβλίου. Κακώς συνεπώς τιτλοφορήθηκε *Ο Νίκος Ζαχαριάδης στο Νταχάου*. Αλλά ας δούμε τα γεγονότα. Ο Β.Π. μεταφέρθηκε το 1940 από τις φυλακές της Κέρκυρας στη Γενική Ασφάλεια. Εκεί συνάντησε τον Ζαχαριάδη και αναφέρει πως του παραστάθηκε και τον εμπύχωσε. Με τον Ζαχαριάδη συναντήθηκε ξανά στο Νταχάου. Ο Β.Π. αναφέρεται στην οργάνωση του στρατοπέδου από τους γερμανούς κομμουνιστές, στην εκτίμηση που είχαν στον Ζαχαριάδη και στο θετικό ρόλο του Ζαχαριάδη στην οργάνωση και στην ανάπτυξη της αλληλεγγύης των κρατουμένων. Σε διάφορα σημεία του βιβλίου, ο Β.Π. αναφέρεται στην προσωπικότητα και στις απόψεις του Ζαχαριάδη. Σημειώνει ότι διορίστηκε γραμματέας του ΚΚΕ «από τον Στάλιν», το θαυμασμό και τη λατρεία του Ζαχαριάδη για τον Στάλιν, αλλά και την εκτίμηση του Στάλιν στον Ζαχαριάδη. Ο Β.Π. θέτει το ερώτημα αν ο Ζαχαριάδης ήταν «κατάλληλος για αρχηγός». Τον χαρακτηρίζει «θηλικό μυαλό», τονίζει ότι αγα-

πούσε τους συντρόφους του, ότι άκουγε τη γνώμη τους, αλλά ταυτόχρονα τονίζει τις αντιφάσεις του: τη λατρεία στον Στάλιν, το ότι ήταν δέσμιος στα κελεύσματα της Μόσχας, γεγονότα που ήταν «θηλιά στο λαιμό του». Ο Β.Π. αναφέρεται στο γνωστό γράμμα της Κέρκυρας, ως δείγμα της διορατικότητας του Ν.Ζ., αλλά και στην αλλαγή της θέσης του. Σημειώνει ότι ο Ζαχαριάδης θεωρούσε λάθος το Δεκέμβριο («πέσαμε στο λάκκο που μας έστησαν οι Εγγλέζοι»), ότι έπρεπε το ΚΚΕ να εκμεταλλευτεί τον ερχομό του Τσόρτσιλ στην Αθήνα. Ο Ζαχαριάδης του είχε πει τότε: «το χάσαμε το παιχνίδι στην Ελλάδα». Σημειώνει επίσης την παράξενη θέση του Ζαχαριάδη ότι η καλύτερη λύση για την Ελλάδα ήταν να μείνει ουδέτερη – λύση των δύο πόλων. Δίκαια λοιπόν ο Β.Π. διερωτάται: Γιατί, μετά απ' αυτά, ο Ζαχαριάδης προτίμησε τον ένοπλο αγώνα; Πού στηριζόταν; Γιατί δεν άκουσε τις απόψεις του Τορέξ και του Τολιάτι; Πήρε τη συγκατάθεση του ελληνικού λαού; Εξασφάλισε την υποστήριξη της Σ.Ε.; «Ο πιστός του Στάλιν Ζαχαριάδης ρίχνει τη χώρα μας στο στόμα του λύκου».

Τα ερωτήματα που θέτει ο Β.Π. βασάνιζαν πάντα τους αριστερούς και μέχρι τώρα δεν βρήκαν μια πειστική απάντηση. Πρέπει όμως να σημειώσω ότι και ο Β.Π. δεν εμβάθυνει στην αποτίμηση της δράσης του ΚΚΕ από το 1943 μέχρι το 1949. Δεν αναδεικνύει τον αντιφατικό χαρακτήρα της πολιτικής του, που κύρια συνιστώσα αποτελούν τα λάθη δεξιού χαρακτήρα (Λίβανος, Γκαζέρτα, Βάρκιζα, καθυστέρηση επί 3 χρόνια του δεύτερου αντάρτικου που έδωσαν στην αστική τάξη και στους άγγλους το χρόνο να οργανώσουν τον «εθνικό στρατό» και να νικήσουν το ΔΣΕ).

Ας επιστρέψουμε στον Ζαχαριάδη. Σημείωσα τις θετικές κρίσεις του Β.Π. για την

προσωπικότητά του και το θετικό ρόλο του στο Νταχάου. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα, τον ξανασυναντά στην Αθήνα, στη Σχολή Γληνού. Τώρα ο Β.Π. διαπιστώνει μια βαθμιαία αλλαγή στη συμπεριφορά του. Αρχίζει να γίνεται αυταρχικός, να ανέχεται την προσωπολατρία και το λιβάνισμα (από Μπαρτζιώτα και άλλους). Σημειώνει την εχθρότητά του προς τον Άρη (δηλωσίας, μιζέριας, δειλός) ήδη από το Νταχάου. Ο Ζαχαριάδης, τονίζει ο Β.Π., εργάστηκε για το κόμμα του σύμφωνα με τις προδιαγραφές της 3ης Διεθνούς και του Στάλιν. Τον Ζαχαριάδη, γράφει, τον διέγραψε ουσιαστικά το ΚΚΣΕ. Δεν καθαιρέθηκε από τους έλληνες κομμουνιστές, αλλά από την αντιπροσωπία των «αδελφών κομμάτων».

Ποιες είναι όμως οι προσωπικές απόψεις του Β.Π. για τα γεγονότα, για την ιστορική περίοδο στην οποία αναφέρεται; Και κατά το συγγραφέα μας, αίτιοι της ελληνικής τραγωδίας είναι οι ξένοι: «Δεν προλάβαμε να βγούμε από μια εθνική περιπέτεια και να σου οι ξένοι, προκαλούν τα μίσση, μας βάζουν να σκοτωνόμαστε για τα δικά τους συμφέροντα». Ωστε η αστική τάξη μας ήταν αθώα; Και ο Β.Π. υπερτονίζει το ρόλο του ξένου παράγοντα, αποσιωπώντας το γεγονός ότι η αστική μας τάξη και οι άγγλοι, καθένας για τα δικά του συμφέροντα, οργάνωσαν τη συντριβή της Αριστεράς. Κατά τον Β.Π., ο εμφύλιος ξεκίνησε από το Δεκέμβρη. Αλλά ο εμφύλιος ξεκινάει από την κατοχή, με την οργάνωση των ταγμάτων ασφαλείας και των δεξιών αντιστασιακών οργανώσεων (ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ κ.λπ.), που ελάχιστα συνέβαλαν στον αντιφασιστικό αγώνα, ενώ ήδη από την κατοχή προετοιμάζονταν για να εξοντώσουν την Αριστερά. Σχέδιο λοιπόν των άγγλων, κατά τον Β.Π., να εξοντώσουν την «Εθνική Αντίσταση». «Σ' αυτό βοήθησε και η καθοδήγη-

ση του ΚΚΕ με πρωτομάστορα τον Νίκο Ζαχαριάδη, με την αλλοπρόσαλλη και εξαρτημένη πολιτική του». Αλλά η πολιτική του ΚΚΕ ήταν απλώς αλλοπρόσαλλη; Η αστική τάξη και οι άγγλοι είχαν στρατηγική. Το ΚΚΕ είχε; Είχε θέσει θέμα εξουσίας και είχε προετοιμαστεί για την αναπόφευκτη αναμέτρηση; Τα ερωτήματα αυτά δεν τα θέτει καν ο Β.Π., όπως δεν τα θέτουν και όσοι βλέπουν στην πολιτική αυτής της περιόδου κυρίως σφάλματα αριστερού χαρακτήρα.

Φυσικά ο Β.Π. δεν αποτελεί εξαίρεση. Το ΚΚΕ –και όχι μόνο– έβλεπε πάντα και κυρίως τον ξένο παράγοντα, υποβαθμίζοντας την εσωτερική σχέση ξένου και ντόπιου (ακόμα και τη δικτατορία του '67 τη χαρακτήριζε ξενοκίνητη, ακόμα και σήμερα βλέπει προπαντός το αντιιμπεριαλιστικό, όχι το αντικαπιταλιστικό). Δίκαια ο Β.Π. τονίζει την αδιαφορία του Στάλιν για το ελληνικό κίνημα (ο Στάλιν αγνόησε την ΠΕΕΑ, έστειλε συγχαρητήρια για την 25η Μαρτίου στο φυγάδα Γκλύξμπουργκ κ.λπ.). Δίκαια κατηγορεί τον Ζαχαριάδη για τη θέση του «με το όπλο παρά πόδα» και για τη φράση του «ηττηθήκαμε, αλλά επιτελέσαμε το διεθνιστικό μας καθήκον». Γιατί όμως όλα αυτά; Φταίει μόνο η εξάρτηση από τον Στάλιν; Φταίει η ποιότητα των στελεχών; Και γιατί αυτή η ποιότητα;

Ο Β.Π. δεν εμβαθύνει στις αιτίες της ήττας. Στις αντιφάσεις και στα αίτια των αντιφάσεων. Στέκεται εμπειρικά στα γεγονότα: «Στις φυλακές και στις εξορίες έπρεπε να πας μ' αυτά που έλεγε η καθοδήγηση. Δεν πήγαινες μ' αυτά; Γινόσουν αμέσως εχθρός. Σε απομόνωναν». Έτσι ήταν! Όμως, γιατί; Έτσι ο Β.Π. φθάνει σε ακραίες, άδικες κρίσεις: θεωρεί τον Γούσια, τον Μπαρτζιώτα και άλλους «χειρότερους από τους φασίστες». Χαρακτηρισμός απαράδε-

κτος και προπαντός: γιατί οι άνθρωποι που έπαιξαν τόσες φορές το κεφάλι τους ξέπεφταν σ' αυτό το επίπεδο; Με την ίδια ελαφρότητα, ταυτίζει τον Στάλιν με τον Χίτλερ, τα στρατόπεδα των ναζί με τα γκουλάγκ και τη Μακρόνησο. Εύκολες και ιστορικά λαθεμένες ταυτίσεις, αντί για απόπειρα ερμηνείας της πορείας του κινήματος και των αντιφάσεών του.

«Ο σοσιαλισμός», γράφει ο Β.Π., «δεν έχει καμιά σχέση μ' αυτό που εφαρμόστηκε επ' ονόματί του στη Ρωσία. Η λέξη κομμουνιστής έχασε την αξία που είχε». Έτσι απλά και απόλυτα! Χωρίς επιστημονική ανάλυση των αντιφάσεων και χωρίς επιστημονική ιστορική αποτίμηση. Αν θα τον ρωτούσαν τι θα έλεγε σε ένα νέο, ο Β.Π. θα απαντού-

σε: «Να είναι δημοκράτης. Να πιστεύει στη Δημοκρατία». Και όμως, ο ίδιος δηλώνει πίστη στις αρχές του σοσιαλισμού και θεωρεί το μαρξισμό αξεπέραστο εργαλείο.

Αντιφάσεις; Διόλου παράξενο. Χιλιάδες κομμουνιστές έδωσαν τη ζωή τους ζητωκραυγάζοντας υπέρ του ΚΚΕ. Αλλά η κριτική σκέψη ήταν απαγορευμένη στο χώρο του και η θεωρία είχε «κανονικοποιηθεί» σε τσιτάτα και χρησιμοποιε ως απολογητική. Δεν είναι, συνεπώς, τυχαία η αντίφαση ανάμεσα στην αγωνιστικότητα που φθάνει μέχρι τη θυσία και τη θεωρητική ατροφία που γίνεται πηγή δογματικών, απλοϊκών και δεξιών αντιλήψεων.

*Ευτύχης Μπιτσάκης*

